

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

Кишмар Василь Михайлович

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА АДАПТАЦІЮ ДИТИНИ ДО
ШКОЛИ

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської (бакалаврської) роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«053 Психологія»

Науковий керівник: *кандидат*
психологічних наук, доцент,
Харченко Надія Анатоліївна

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ

- 1.1 Шкільна адаптація як психологічна проблема
- 1.2 Особливості психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку
- 1.3 Роль сім'ї в становленні особистості дитини

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА АДАПТАЦІЮ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

- 2.1 Організація та етапи проведення емпіричного дослідження
- 2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження
- 2.3 Особливості впливу стилів сімейного виховання на розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку

Висновки до другого розділу

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС АДАПТАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ

- 3.1 Програма соціально-психологічного тренінгу
- 3.2 Дослідження ефективності психокорекційної програми
- 3.3 Практичні рекомендації щодо стилю виховання дітей у сім'ї

Висновки до третього розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дитині, що вперше переступила поріг школи, належить адаптуватися до нових умов. За даними різних дослідників, тривалість адаптації може коливатися від декількох тижнів і місяців до року. Цей період традиційно вважається одним з найскладніших для молодшого школяра та супроводжується різноманітними зрушеннями у функціональному стані і значною мірою впливає на психоемоційну сферу.

Від благополуччя адаптаційного періоду під час вступу до школи значною мірою залежить успішність подальшої соціальної діяльності дитини. Інтенсифікація початкової діяльності, а також перетворення в соціально-економічній сфері змінили умови життя дітей і визначили необхідність поглибленого аналізу адаптаційної діяльності дитини під час вступу до школи і соціально-психологічної практики, пов'язаної зі шкільною адаптацією.

Проблемі адаптації дітей до школи в сучасних психологічних дослідженнях приділяється велика увага. Незважаючи на це, за даними дослідників, число дезадаптованих учнів продовжує залишатися досить високим (Л. Н. Винокуров, В. Є. Каган та ін.). У зв'язку з чим дана проблема продовжує цікавити психологів і не втрачає актуальності.

Мета нашого дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному розгляді особливостей впливу сімейного виховання на адаптацію дитини до школи.

У відповідності до мети в роботі поставлено такі завдання:

1. Проаналізувати зміст проблеми в науковій літературі.
2. Визначити стилі сімейного виховання в сім'ях, що мають дітей молодшого шкільного віку.
3. Дослідити особливості особистості дитини молодшого шкільного віку.
4. Встановити особливості впливу стилів сімейного виховання на розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку.

5. Запропонувати та апробувати тренінгові програму для батьків, як метод психологічного впливу на сімейне виховання дитини молодшого шкільного віку в період адаптації.

Об'єкт дослідження – сімейне виховання молодшого школяра.

Предмет дослідження – особливості впливу сімейного виховання на адаптацію дитини до школи.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел; організаційні методи (метод порівняння та поперечного зрізу); емпіричні методи (спостереження, бесіди, проєктивна методика «Моя сім'я» – для вивчення внутрішньосімейних відносин, тест-опитувальник батьківського ставлення (автори А. Я. Варга, В. В. Столін) – для виявлення батьківського відношення; методика АВС – «Аналіз сімейних взаємин» (автор Є. Р. Ейдемільер та В. В. Юстіцкіса) – для встановлення типу виховання в родині); дитячий варіант особистісного опитувальника Р. Кеттела, спрямований на встановлення особистісних якостей, які розкривають різні властивості особистості, установки і інтереси; методи обробки та інтерпретації даних (кількісні та якісні із застосуванням методів математичної статистики).

Теоретичне значення роботи полягає в розширенні уявлень про стилі сімейного виховання в сім'ях, що мають дітей молодшого шкільного віку та систематизації наукових досліджень про особливості особистості дитини молодшого шкільного віку.

Практичне значення роботи. В науковій роботі досліджено особливості впливу стилів сімейного виховання на розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку; запропоновано та доведено ефективність тренінгової програми для батьків, в якості методу психологічного впливу на сімейне виховання дитини молодшого шкільного віку в період адаптації. Запропоновану психокорекційну програму можна використовувати в роботі з батьками дітей молодшого шкільного віку в роботі практичних психологів закладів загальної середньої освіти.

Експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на базі Дарницького центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Вибірку склали 30 батьків, які мають дітей у віці 7-11 років, з них 20 жінок та 10 чоловіків. Середній вік досліджуваних становив 29 років.

Апробація результатів дослідження

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який налічує 104 найменування. Робота ілюстрована рисунками та таблицями.

В першому розділі «Теоретичні аспекти дослідження адаптації» проаналізовано поняття шкільної адаптації як психологічного поняття, розглянуто особливості психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку та роль сім'ї в становленні особистості дитини.

Другий розділ «Емпіричне дослідження впливу сімейного виховання на адаптацію дитини до школи» розкриває результати емпіричного дослідження батьківського відношення до дітей молодшого шкільного віку в період адаптації, особливості адаптації молодших школярів та особливості впливу стилів сімейного виховання на розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку.

В третьому розділі «Методи психологічного впливу на сімейне виховання дитини під час адаптаційного періоду» представлено програму СПТ-тренінгу, результати його апробації та подані практичні рекомендації щодо стилю виховання дітей у сім'ї.

Висновки. Розрізняють кілька стилів сімейного виховання: авторитарний, ліберальний і демократичний, який є оптимальним для практики сімейного виховання. Також існує шість типів неправильного виховання, що практикуються батьками дітей: неприйняття, емоційне відторгнення; гіперсоціалізація; «кумир сім'ї»; гіпопротекція; домінуюча гіперпротекція; підвищена моральна відповідальність.

На становлення особистості дитини в сім'ї впливають такі фактори, як наявність усіх форм життєдіяльності людини, що реалізуються через функції

сім'ї; включеність дитини в сім'ю з дня її народження, безперервність і тривалість контакту людей різної статі, віку, з різним обсягом життєвого досвіду; переважно емоційний характер зв'язків між членами сім'ї, що базуються на любові і симпатії.

Сім'я, особливості взаємодії батьків і дитини багато в чому забезпечують успіхи дитини на подальших етапах її соціалізації. На особистість дитини особливо впливає стиль її стосунків з батьками, що лише частково зумовлюється їх соціальним становищем. У випадках, коли батьківське ставлення набуває неадекватних форм, психологічний розвиток дітей не відповідає віковим особливостям.

Існує три моделі поведінки дітей залежно від особливостей поведінки батьків: діти з високим рівнем незалежності, зрілості, упевненості в собі, активності, стриманості, допитливості, доброзичливості, які вміють розбиратися в оточенні; діти, недостатньо впевнені в собі, замкнені й недовірливі; діти, не впевнені в собі, не виявляють допитливості і не вміють стримуватись. Вибір батьками неадекватного типу батьківського ставлення спричинює порушення у процесі їх спілкування з дітьми, виконуються лише традиційні «батьківські» функції, між батьками та дітьми встановлюється бар'єр, в сім'ї відсутні теплі стосунки, взаєморозуміння.

В проведеному емпіричному дослідженні в групі досліджуваних батьків, які мають дітей дошкільного віку переважає такий хибний тип виховання, як гіперпротекція, гіпопротекція та потурання. Піки за шкалами методики «АСВ» отримано лише шкалами «Гіперпротекція», «Гіпопротекція» та «Потурання», що вказує на непостійність стилів виховання, їхній розкид на різні полярності: від надмірної опіки над дитиною, до ситуативного звертання уваги на дитину.

В ході дослідження нами було встановлено, що серед досліджуваних батьків переважає такий тип батьківського ставлення, як «Прийняття», тоді як найнижчі показники отримано за типом «Маленький невдаха». Встановлено, що сприятлива сімейна ситуація відзначається у 65%

досліджуваних. Порушення дитячо-батьківських стосунків відзначається у 35%.

В результаті дисперсійного аналізу було встановлено, що на розвиток особистості молодшого шкільного віку впливають такі стилі виховання, як гіперпротекція, надмірність вимог-обов'язків дитини, перевага жіночих якостей, прийняття, кооперація, «малий невдаха», фобія втрати дитини, надмірність вимог-заборон, виховна невпевненість батьків, перевага чоловічих якостей.

Для формування навички конструктивно будувати дитячо-батьківські стосунки та зміни стилю батьківського виховання, доцільно використовувати активні методи навчання, зокрема тренінги. Для подолання розбіжностей у типах батьківського ставлення ми пропонуємо для проведення тренінгову програму, основу якої складають три тематичні частини: перша – залишаємо образи у минулому; друга – сьогодні ми починаємо все з чистого листа; новий погляд на себе; третя – вчимося спілкуватися по-новому; головне – знайти спільну мову.

Ефективність психокорекційної програми ми перевірили за допомогою методики діагностики батьківського ставлення А. Я. Варга, провівши її повторно та порівнявши отримані результати. Діагностика особливостей батьківського ставлення змінила загальну картину батьківського ставлення. Зокрема, після проведення тренінгу було встановлено, що в групі батьків, які були учасниками тренінгу, як і раніше, переважає такий тип батьківського ставлення, як прийняття, однак якісний показник змінився.

Встановлено статистично значимі відмінності, які вказують на результативність проведеної психокорекційної роботи, зокрема, наслідком проведення тренінгу стала наступна позитивна динаміка за чинниками: «прийняття», «кооперація», «симбіоз», «авторитарність» та «малий невдаха».

Результатом групової корекційної роботи з батьками, які мають порушення батьківського ставлення стали: підвищення прийняття дитини,

підвищення зацікавленості батьків справами дитини («кооперація»), збільшення дистанції (відпускання) між батьками та дітьми («симбіоз»). Також при цьому знизився рівень авторитарності батьків по відношенню до дітей та відбулося зниження спрямованості дій батьків, спрямованих на інфантилізацію дітей (малий невдаха). Отже, наш тренінг виявився ефективним.